

مقاله پژوهشی

شناسایی پیشران‌های اثرگذار بر توسعه پایدار گردشگری روستایی

(مورد مطالعه: شهرستان نیر)

کیومرث خدایانه*

استادیار گروه جغرافیا، دانشگاه پیام‌نور، تهران، ایران

(دریافت: ۱۴۰۰/۰۴/۲۰ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۷/۲۳)

Identifying Effective Drivers on the Sustainable Development of Rural Tourism (Case Study: Nir Township)

Kiomars khodapanah*

Assistant Professor, Department of Geography, Payame Noor University, Tehran, Iran

(Received: 11/Jul/2021)

Accepted: 15/Oct/2021)

Abstract

Nowadays, the tourism industry is a dynamic global and social phenomenon whose scientific knowledge and analysis can provide a reliable framework for planning the tourism industry. The aim of this study was to identify the drivers that affect the future status of sustainable rural tourism in Nir township and how these drivers affect each other. In terms of nature, this research is based on the method of futures research, analytical and exploratory science and is based on an applied goal. After holding meetings and discussions with 30 tourism experts and elites of Nir township as a statistical population, 37 variables were identified in four categories. Findings based on the condition of the scattering plate showed that the system is unstable and most of the factors are scattered around the diagonal axis of the plate. Out of 37 factors considered, due to the high impact score and direct impact, only 13 factors as the output of Mick Mac and drivers are influential in the future of sustainable development of rural tourism in Nir township. The results show that among the 13 driving factors, the following are more influential and important: factors of attracting surplus agricultural sector in tourism activities, increasing technology, receiving bank credits, rural land management, income distribution and diversification to the economy and increasing job opportunities for young people.

Keywords: Rural Tourism, Rural Development, Future Research, Sustainable Tourism Drivers, Nir Township.

چکیده

امروزه صنعت گردشگری، به مثابه پدیده پویای جهانی و اجتماعی است که شناخت و تحلیل علمی آن می‌تواند چارچوب مطمئنی را برای برنامه‌ریزی صنعت گردشگری فراهم سازد. پژوهش حاضر با هدف شناسایی پیشران‌های مؤثر بر وضعیت آینده گردشگری پایدار روستایی در شهرستان نیر و چگونگی تأثیرگذاری این پیشران‌ها بر یکدیگر انجام شده است. این پژوهش از نظر ماهیت، بر اساس روش علم آینده‌پژوهی، تحلیلی و اکتشافی و بر اساس هدف کاربردی است که در دو مرحله تعیین شاخص‌های کلیدی از طریق روش دلفی و شناسایی پیشران‌ها بر اساس نرم‌افزار MicMac بر پایه روش تحلیل اثرات متقاطع انجام شده است. در این راستا پس از برگزاری جلسات و بحث با ۳۰ نفر از متخصصین و نخبگان گردشگری شهرستان نیر به عنوان جامعه آماری که تحقیق به صورت هدفمند انتخاب شدند، ۳۷ متغیر در قالب چهار بعد شناسایی شد. یافته‌ها بر اساس وضعیت صفحه پراکنندگی عوامل نشان داد، سیستم ناپایدار است و بیشتر عوامل در اطراف محور قطری صفحه پراکنده هستند. همچنین از بین ۳۷ عامل در نظر گرفته شده، در نهایت با توجه به امتیاز بالای تأثیرگذار و تأثیرپذیری مستقیم ۱۳ عامل به عنوان خروجی میک مک و عوامل پیشران، در آینده توسعه پایدار گردشگری روستایی شهرستان نیر تأثیرگذار هستند. نتایج نشان می‌دهد از بین ۱۳ عامل پیشران، عوامل جذب نیروی مازاد بخش کشاورزی در فعالیتهای گردشگری، افزایش فناوری، دریافت اعتبارات بانکی، مدیریت زمین روستایی، توزیع درآمد و تنوع‌بخشی به اقتصاد و افزایش فرصت‌های شغلی برای جوانان دارای تأثیرگذاری بالاتری بوده و اهمیت بیشتری دارند.

واژه‌های کلیدی: گردشگری روستایی، توسعه روستایی، آینده‌پژوهی پیشران‌های گردشگری پایدار، شهرستان نیر.

مقدمه

گردشگری، از عناصر و فعالیت‌هایی تشکیل می‌شود که به صورت مستقیم و غیر مستقیم بر این صنعت تأثیر می‌گذارد و تحول و توسعه صنعت گردشگری در یک کشور مستلزم تحول و توسعه در تمامی فعالیت‌ها و عناصر آن است (Wai Gay, 2003: 48). در این راستا مطابق با هدف‌گذاری سازمان جهانی گردشگری پیش‌بینی شده که صنعت گردشگری بتواند ۱۰ درصد تولید ناخالص داخلی جهانی، هفت درصد حجم تجارت جهانی، ۱۰ درصد ظرفیت ایجاد شغل، ۳۰ درصد خدمات و هفت درصد کل صادرات جهانی را محقق نماید (اله‌یاری و همکاران، ۱۳۹۹: ۶۰).

توجه به گردشگری روستایی از سوی سازمان‌های غیر دولتی به عنوان روش مفیدی برای کاهش بخشی از فشار ناشی از مشکلات کنونی جوامع روستایی محسوب می‌شود (Ertuna & Kirbas, 2012: 19). امروزه صنعت گردشگری به طور خاص به یک دغدغه جهانی تبدیل شده است و در بسیاری از مناطق روستایی، گردشگری به عنوان راهی برای جلوگیری از جریان مهاجرت و کاهش جمعیت، ایجاد اشتغال و امید به زندگی ذکر شده است (Reid, 2018: 13)، زیرا که در مناطق روستایی، توسعه گردشگری می‌تواند با جذب سرمایه‌گذاری در تجارت و زیرساخت‌ها، کیفیت زندگی را ارتقا بخشد (Quandt et al, 2017: 79).

رشد شدید گردشگران در مناطق مهم و در جوامع کوچک و روستایی باعث ایجاد سوالاتی در رابطه با پایداری این نوع از گردشگری شده است. این در حالی است که مراکز تاریخی از توسعه نابسامان گردشگری در معرض آسیب هستند که این مورد در فضاهایی که دارای جاذبه‌های بیشتری از گردشگری هستند، بارزتر است و باعث ایجاد چالش‌های جدی برای گردشگران شده است (Russo, 2002: 166). از این رو داشتن نگرش نو به روستاها و مسائل آن در قالب اهداف و سیاست‌های مشخص در پرتو آینده‌نگری می‌تواند راهگشای تنگناهایی باشد که امروزه جامعه روستایی را در بر گرفته است (موسوی و همکاران، ۱۳۹۳: ۲؛ ایمانی و رضوی، ۱۳۹۹: ۷۲)، زیرا توسعه پایدار گردشگری علاوه بر آنکه باید نیازهای جامعه محلی و گردشگران را برآورده نماید، باید باعث ایجاد و حفظ توانمندی‌ها برای نسل آینده شود و مدیریت منابع اقتصادی، اجتماعی و نیازهای اساسی را انجام دهد و موجب حفاظت از فرآیندهای ضروری طبیعی، تنوع اکوسیستم‌ها و میراث فرهنگی شود (Kapera, 2018: 256). بر این مبنا

رویکرد آینده‌پژوهی، برای تصمیم‌گیری در مورد اینکه گردشگری در محدوده‌ای روستایی می‌تواند به عنوان استراتژی مناسبی برای توسعه روستا و روستاییان باشد، به کار گرفته شود (جمعه‌پور، ۱۳۹۱: ۹۱).

کشور ایران با وجود شهرها و روستاهای متعدد، جاذبه‌های گردشگری فراوان و ظرفیت‌های بالفعل و بالقوه گسترده‌ای برای گسترش گردشگری دارد و این می‌تواند به عنوان یکی از مهم‌ترین منابع درآمد به شمار آید. مقایسه کشورهای که مهم‌ترین منابع اقتصادی خود را از گردشگری کسب می‌کنند با کشور ایران که به درآمدهای نفتی متکی است، اهمیت اقتصادی توسعه گردشگری را نشان می‌دهد. توسعه گردشگری در کشور علاوه بر ایجاد اشتغال، رونق صنایع دستی، حمل و نقل و صنایع وابسته، افزایش درآمد و توسعه منطقه‌ای را به دنبال دارد (صالح‌پور، ۱۳۹۸: ۱۱۲). این موضوع علاوه بر آنکه در سطح ملی اهمیت دارد، در سطح محلی نیز توجه به آن ضرورت دارد. لذا توجه به آینده صنعت گردشگری در عرصه کلان سیاست‌گذاری به درستی شناخته شده است و در این عرصه اقداماتی مانند چشم‌انداز ۲۰ ساله کشور در زمینه گردشگری و دست‌یافتن به ۲۰ میلیون گردشگر تا سال ۱۴۰۴، بیانگر اهمیت به این امر در زمینه سیاست‌گذاری کلان است (کروبی و همکاران، ۱۳۹۱).

در این میان، شهرستان نیر از توابع استان اردبیل که با داشتن روستاهای متعدد هدف گردشگری، به عنوان یکی از قطب‌های گردشگری روستایی مطرح است. هر چند در زمینه گردشگری روستایی دارای توسعه نسبی بوده است و مقصدی برای گردشگران در عرصه‌های متعدد شناخته می‌شود، ولی فقدان رویه‌های مشخص مدیریتی و نظام‌های برنامه‌ریزی، باعث شده است در رونق نسبی فعالیت‌های گردشگری، تحول چشم‌گیری حاصل نشود. لذا ضروری است تا با شناسایی عوامل مهم و تأثیرگذار بر توسعه گردشگری روستایی در این شهرستان، این امکان فراهم می‌شود تا بتوان با کنترل عوامل منفی و یا تقویت عوامل مثبت، آینده ایده‌آل برای گردشگری روستایی شهرستان و در پی آن استان فراهم شود. از این رو و با توجه به اهمیت موضوع، پژوهش حاضر با هدف شناسایی پیشران‌های گردشگری پایدار روستایی در شهرستان نیر انجام شده است.

در رابطه با گردشگری پایدار روستایی مطالعات متعدد و فراوانی در نقاط مختلف جهان و ایران انجام شده است. از سوی دیگر آینده پژوهی نیز در حدود یک دهه است جای

محلی رونق می‌یابد. آودیک و نیزگودا (۲۰۱۶) در پژوهشی فرصت‌های جدید پیش‌روی آینده توسعه گردشگری و تحولات اجتماعی، اقتصادی و سیاسی آن را بعد ۲۵ سال مورد بررسی قرار دادند. نتایج تحقیق آن‌ها نشان داد تحولات بر توسعه گردشگری لهستان تأثیر مثبت داشته است و متغیرهای جهانی شدن، تغییرات آب و هوایی، رفع موانع، معضلات نهادی، اقتصادی، اجتماعی و سازمانی مهم‌ترین پیشران‌های آینده توسعه گردشگری شناخته شدند. در پژوهشی دیگر کلیهر و همکاران (۲۰۱۸) نقش اعتماد در ایجاد مشارکت شبکه شرکت‌های خرد گردشگری روستایی، دریافتند که پیوند و ایجاد ارتباط و تعامل برای شرکت‌های خرد گردشگری روستایی به دلیل موقعیت منزوی روستاییان برای دسترسی‌های بیشتر به سیستم اجتماعی بزرگتر از پیامدهای عمیقی برخوردار است. لوییز و آلساندر (۲۰۱۹) نیز به بررسی عوامل تأثیرگذار بر انگیزه مسافران از گردشگری روستایی پرداختند و به این نتیجه رسیدند که سه انگیزه در ایجاد سفرهای روستایی نقش دارد که شامل گردشگری روستایی برای استراحت و فرار از فشارهای زندگی، تجربه جدید و ماجراجویی و رفت و برگشت برای یک تفریح رمانتیک است. در نهایت یانگ و همکاران (۲۰۲۱) در پژوهشی به بررسی نقش گردشگری در تجدید حیات روستایی پرداختند. نتایج بررسی‌های آن‌ها نشان داد، گردشگری با ارزش ده برابری از تولیدات کشاورزی به صنعت پیشرو در منطقه مورد مطالعه تبدیل شده است و علاوه بر آنکه از استراتژی احیای روستایی حمایت می‌کند در رشد و توسعه جوامع غیر شهری مفید بوده است.

امروزه صنعت گردشگری یکی از مهم‌ترین بخش‌های اقتصادی جهان است که رشد سریعی در توسعه اقتصادی را به دنبال داشته است و دولت‌ها و سازمان‌ها از آن به عنوان ابزاری برای توسعه و حفاظت از محیط با کمترین تأثیر منفی نام می‌برند (Bhuiyan et al, 2013: 11). یکی از ابعاد گردشگری، گردشگری روستایی است که نشان‌دهنده عبور از اقتصاد تولید به اقتصاد مبتنی بر مصرف در مناطق روستایی است که ترکیبی از محصولات مرتبط با محیط، منابع فرهنگی و امکانات محیط با کارکردهای مربوطه اعم از اقتصادی، زیست

خود را در مباحث توسعه روستایی از جمله گردشگری، باز نموده است. در پژوهش حاضر، با مینا قرار دادن مطالعات انجام شده، اقدام به بررسی پیشران‌های مؤثر گردشگری پایدار روستایی در شهرستان شده است. از جمله این مطالعات پژوهش زالی و عطریان (۱۳۹۵) است که به منظور تدوین سناریوهای توسعه گردشگری منطقه‌ای بر اساس اصول آینده‌پژوهی انجام دادند و به این نتیجه رسیدند ۱۴ پیشران بر آینده توسعه گردشگری استان همدان تأثیرگذار است که بر اساس آن‌ها ۴۱ سناریو نیز تدوین شد. در پژوهشی ظاهری و همکاران (۱۳۹۸) به سطح‌بندی پایداری فعالیت‌های گردشگری نواحی روستایی در شهرستان طارم پرداختند. نتایج تحقیق آن‌ها نشان داد، روستاهای شیت و ولیدر دارای بالاترین رتبه و پایداری و روستای ده‌بهار دارای پایین‌ترین سطح پایداری بوده است. اله‌یاری و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی که با هدف بازاریابی مقصدهای گردشگری روستایی در ایران انجام دادند به این نتیجه رسیدند که الگوی بازاریابی گردشگری روستایی در ایران شامل چهار بعد تحلیل محیطی، برنامه‌ریزی بازاریابی، برنامه‌ریزی عملیاتی و پیامدها است که برای پیاده‌سازی آن نیاز به جامع‌نگری است. در پژوهشی دیگر ابراهیمی (۱۳۹۹) به بررسی تأثیر بهسازی روستاهای هدف گردشگری بر توسعه پایدار گردشگری روستایی پرداخت. او در این مطالعه دریافت که بهسازی بافت باارزش روستایی نقش مؤثری در توسعه پایدار صنعت گردشگری روستای آبشاربیشه خرم‌آباد دارد. همچنین برای رسیدن به اهداف مورد نیاز باید توجه ویژه به سایر بخش‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و زیست محیطی ضروری است.

لانکار (۲۰۱۱) به شناسایی پیشران‌ها و تدوین سناریوهای پرکاربرد برای توسعه کشورهای ناحیه مدیترانه اقدام نمود و به این نتیجه رسید، مهم‌ترین پیشران‌های مؤثر بر توسعه گردشگری آینده این ناحیه، افزایش جمعیت، رشد اقتصاد، بازاریابی، امنیت، فناوری اطلاعات و میزان سرمایه‌گذاری خارجی است. باکرچی (۲۰۱۵) در پژوهشی که با هدف توسعه پایدار گردشگری در مناطق حاشیه شهری در دهکده پلونز ترکیه انجام داد، دریافت که توسعه پایدار گردشگری روستایی با فعالیت‌های متنوعی مانند جشنواره صنایع دستی خلاق، ورزش‌های طبیعت‌گردی و مواد غذایی

3. Awedyk & Niezgoda

4. Kelliher, et al.

5. Lewis & Alessandro

6. Yang, et al.

1. Lanquar

2. Bakirci

محیطی، تفریحی و درمانی است (حیدری ساریان، ۱۳۹۷: ۳۸۴). پایداری در صنعت گردشگری زمانی حاصل می‌شود که منابع طبیعی به صورت بهینه مورد استفاده قرار گیرد، صحت و اعتبارات اجتماعی- فرهنگی جوامع میزبان مورد احترام قرار گیرد و دوام فعالیت‌های اقتصادی معتبر و پایدار تضمین گردد (UNDP, 2012؛ رحیمی، ۱۳۹۹: ۲). بررسی‌ها نشان می‌دهد که توسعه پایدار گردشگری به عنوان عمل سازماندهی زندگی آینده جوامع با مقررات و طراحی روابط اجتماعی، اقتصادی در آینده و دقت در استفاده از فضای فیزیکی به منظور رسیدن انسان به رفاه بدون تخریب محیط محسوب می‌شوند (رومیانی و همکاران، ۱۳۹۹: ۲). به باور عده‌ای دیگر، گردشگری پایدار روستایی در عمل، مطابق با اصول توسعه پایدار است که در آن به برابری بین نسلی و درون نسلی رویکردی جامع و اخلاقی دارد که مبتنی بر اصول زیست‌محیطی، فرهنگی- اجتماعی، اقتصادی و کالبدی و به سمت توسعه است (Torres & Jarkko, 2014: 39). نظریه‌های گردشگری بر مبنای محرک‌ها و انگیزه‌های جذب به سه دسته تقسیم می‌شود؛ دسته اول که جنبه روان‌شناختی دارد، به وجود عواملی در خود فرد توجه دارد که باعث سفر افراد به مقصد خاصی می‌شود؛ دسته دوم نظریه‌هایی است که به وجود عواملی در مبدا توجه دارد و باعث سفر به مقصد خاصی می‌شود و دسته سوم نیز به وجود محرک‌ها و عواملی در مقصد اشاره دارد که باعث سفر به آن مقصد می‌شود (ساعی و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۷۹؛ علی‌اکبری، ۱۳۹۷: ۲۸۴).

سیاست‌گذاران در رابطه با گردشگری پیوسته به مسائل اصولی زیربنایی در خصوص آثار این صنعت در آینده و رشد آن توجه می‌کنند. از دیدگاه اجتماعی- فرهنگی، گردشگری روستایی سبب افزایش میزان همگرایی گردشگران و ساکنان محلی می‌شود و به تبع آن توجه به جاذبه‌های شیوه زندگی روستایی شکل جدیدی از گردشگری را شکل می‌دهد که به علت پیامدهای مثبتی همچون افزایش درآمد ساکنان و اشتغال‌زایی برای جوانان و زنان آثاری در توسعه خواهد داشت (عینالی، ۱۳۹۳: ۹۸). دسته‌ای از این پیامدها منجر به تقویت آینده می‌شود و به ظهور دانش دیگری در خصوص آینده و شکل‌گیری حوزه آینده‌اندیشی می‌انجامد. یکی از مواردی که به تقویت دانش پیش‌بینی جمعیت منجر می‌شود، موضوع آینده‌های هنجاری بود که تأثیر نیروی انسانی در آن قابل انکار نیست، زیرا در بسیاری از اوقات نیروی انسانی می‌تواند بر نیروی حاصل از روند گذشته غلبه کرده و آینده را دچار تغییرات

جدی نماید (خیرگو و همکاران، ۱۳۹۰: ۶؛ تقوایی و حسینی‌خواه، ۱۳۹۶: ۱۱). می‌توان گفت توسعه صنعت گردشگری، یکی از موضوعات اساسی و مهم است که قابلیت آن را دارد تا با آینده‌نگاری و طراحی سناریو به بالا رفتن کیفیت زندگی و بهبود رشد اقتصادی منجر شود (تقوایی و حسینی‌خواه، ۱۳۹۶: ۹).

آینده‌پژوهی دانش تحلیل، طراحی و برپایی هوشمندانه آینده است و مشتمل بر مجموعه‌ای از تلاش‌ها است که با استفاده از تجزیه و تحلیل منابع، عوامل متغیر یا ثابت و الگوها به تجسم آینده‌های بالقوه و برنامه‌ریزی برای آن‌ها می‌پردازد (ویسی، ۱۳۹۸: ۴۹). علم آینده‌نگاری از اوایل دهه ۷۰ میلادی به عنوان ابزار سیاست‌گذاری به طور رسمی در چند کشور از جمله ژاپن به کار گرفته شد و در اوایل دهه ۹۰ میلادی به طور گسترده با همکاری نهادهای بین‌المللی برای توانمندسازی کشورها به کار گرفته شد و در حال حاضر به رویکرد غالب در عرصه‌های برنامه‌ریزی و علوم و تکنولوژی در بیشتر کشورها گسترش یافته است (زالی و عطریان، ۱۳۹۵: ۱۰۹). بن‌ماترین به عنوان یکی از پیشروان و منتقدین موضوع آینده‌نگاری، اولین تعریف از آینده‌نگاری را بیان کرد و آن را فرآیند تلاش سیستماتیک برای نگاه به آینده بلندمدت علم، تکنولوژی، اقتصاد، محیط زیست و اجتماع بیان نمود که با هدف شناسایی تکنولوژی عام نوظهور و تقویت حوزه‌های تحقیقات استراتژیک صورت می‌گیرد که منافع اجتماعی و اقتصادی بیشتری را به دنبال دارد (نصر، ۱۳۹۸: ۵۷). از منظر برنامه‌ریزی، مطالعات آینده‌پژوهی در سه مرحله قابل تقسیم است و شامل الف: مرحله پیش‌آینده‌نگاری که در آن مطالعات آماده‌سازی برای اجرای مطالعات آینده‌نگاری انجام می‌شود، ب: مرحله اصلی آینده‌نگاری که در این مرحله روش‌های اصلی در آینده‌نگاری مانند دلفی پیاده می‌شود و ج) مرحله پس‌آینده‌نگاری است و در این مرحله مطالعات مربوط به انتشار نتایج بین سیاست‌گذاری، پیاده‌سازی نتایج و بهره‌برداری از نتایج آنجا می‌گیرد (زالی، ۱۳۸۸: ۲۶؛ نظم‌فر و علی‌بخشی، ۱۴۰۰: ۶۳).

داده‌ها و روش کار

پژوهش حاضر از نظر ماهیت، بر اساس روش علم آینده‌پژوهی، تحلیلی و اکتشافی و بر اساس هدف کاربردی است. شیوه گردآوری اطلاعات اسنادی و کتابخانه‌ای است. با استفاده از تجزیه و تحلیل ساختاری، به منظور جمع‌آوری

نیز نمایش داد که در آن نمودار جهت تأثیرگذاری هر متغیر بر دیگری توسط پیکان‌ها و میزان تأثیرگذاری به صورت عددی، در بالای پیکان نمایش داده می‌شود. در نهایت بر اساس توپولوژی متغیرها این نرم‌افزار قادر است، عوامل کلیدی را استخراج و آن‌ها را رتبه‌بندی کند. مدل تحلیل اثر متقابل در خروجی نهایی، روابط بین متغیرها را نشان می‌دهد و بر اساس آن نرم‌افزار میک مک این قابلیت را دارد تا روابط را به نمودارها و اشکال ویژه تبدیل کند و امکان تحلیل آسان ساختار و روابط سیستم را امکان‌پذیر نماید. به‌طور کلی نمودارها و ماتریس‌های خروجی نرم افزار شامل دو دسته ماتریس اثرات مستقیم متغیرها (MDI)^۲ و نمودارهای مربوط و دیگری ماتریس روابط غیرمستقیم بین متغیرها (MII)^۳ و نمودارهای مرتبط با آن است؛ در صورتی که در ماتریس اولیه، روابط بالقوه بین متغیرها نیز مشخص شده باشد، نرم‌افزار، ماتریس روابط بالقوه مستقیم بین متغیرها (MPDI)^۴ و ماتریس روابط بالقوه غیرمستقیم بین متغیرها (MPII)^۵ را نیز محاسبه می‌کند (ایمانی و رضوی، ۱۳۹۹: ۷۶). شهرستان نیر با وسعت ۱۴۹۵/۴ کیلومتر مربع ۳۳/۸ درصد از کل استان را شامل می‌شود و در ۴۷ درجه ۵۹ دقیقه طول شرقی و ۳۸ درجه ۲ دقیقه عرض شمالی واقع و ارتفاع این شهرستان از سطح دریا ۱۴۵۰ متر است. این شهرستان از طرف غرب با سراب، از طرف جنوب با میانه، از طرف شرق با شهرستان اردبیل و از طرف شمال با ارتفاعات کوه سبلان همسایه است و در ۳۲ کیلومتری جنوب غرب اردبیل قرار دارد. شهرستان نیر ۷ درصد از مساحت استان را به خود اختصاص داده است. براساس سرشماری سال ۱۳۹۵ جمعیت شهرستان ۲۰۸۶۴ نفر است که از این تعداد ۳۲ درصد در نقاط شهری و ۶۸ درصد در نقاط روستایی سکونت داشته‌اند. شهرستان نیر بر اساس آخرین تقسیمات کشوری دارای دو بخش کورائیم و مرکزی است. بخش مرکزی دارای دو دهستان دوسونخواجه و رضاقلی قشلاق است و بخش کورائیم نیز دارای سه دهستان مهماندوست، یورتچی شرقی و یورتچی غربی است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵).

اطلاعات و مشخص نمودن عوامل کلیدی مؤثر بر توسعه پایدار گردشگری روستایی در شهرستان نیر، در ۴ بعد اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و محیطی با استفاده از روش دلفی و بررسی اسنادی استفاده شده است. در پژوهش حاضر برای انتخاب حجم نمونه از روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده شده است که پژوهشگر بنابر زمینه‌های فعالیت و تخصص افراد اقدام به مراجعه به این افراد خبره می‌نماید و در پژوهش حاضر ۳۰ نفر از خبرگان و متخصصین عرصه برنامه‌ریزی و توسعه روستایی با تخصص‌های مختلف از جمله برنامه‌ریزی روستایی، گردشگری و برنامه‌ریزی منطقه‌ای مراجعه گردید. ابزار گردآوری داده‌های پرسش‌نامه ماتریس متقاطع بود که متغیرهای آن بر اساس مطالعات کتابخانه‌ای تعیین و روایی آن نیز توسط پانل خبرگان مورد تأیید قرار گرفت. در مرحله بعد، پس از شناسایی این عوامل از آنان خواسته شد در چارچوب ماتریس اثرات متقاطع بین عوامل، بر مبنای میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری آن‌ها با اعداد صفر تا سه امتیاز دهند. عدد صفر بیانگر عدم تأثیر، عدد یک بیانگر تأثیر ضعیف، عدد دو بیانگر تأثیر متوسط، عدد ۳ بیانگر تأثیر زیاد و حرف (p) نیز نشان دهنده وجود رابطه بالقوه بین متغیرها است. پس از امتیازدهی اعضای پانل، امتیازهای آن‌ها به هر یک از متغیرها در ماتریس متقاطع وارد شد و در چارچوب نرم‌افزار آینده‌نگاری میک مک میزان تأثیرپذیری و تأثیرگذاری هر یک از متغیرها محاسبه شد.

نرم‌افزار میک مک^۱ به منظور سهولت انجام تحلیل ساختاری جهت انجام محاسبات پیچیده ماتریس تحلیل اثر متقاطع طراحی شد. میزان ارتباط متغیرها با اعداد بین صفر تا سه سنجیده می‌شود. عدد صفر بیانگر عدم تأثیر، عدد یک بیانگر تأثیر ضعیف، عدد دو بیانگر تأثیر متوسط، عدد ۳ بیانگر تأثیر زیاد و حرف (p) نیز نشان دهنده وجود رابطه بالقوه بین متغیرها است. بنابراین اگر تعداد متغیرهای شناسایی شده n متغیر باشد، یک ماتریس $n \times n$ از روابط بین متغیرها به دست می‌آید. ماتریس به دست آمده را می‌توان با نمودار متناظر آن

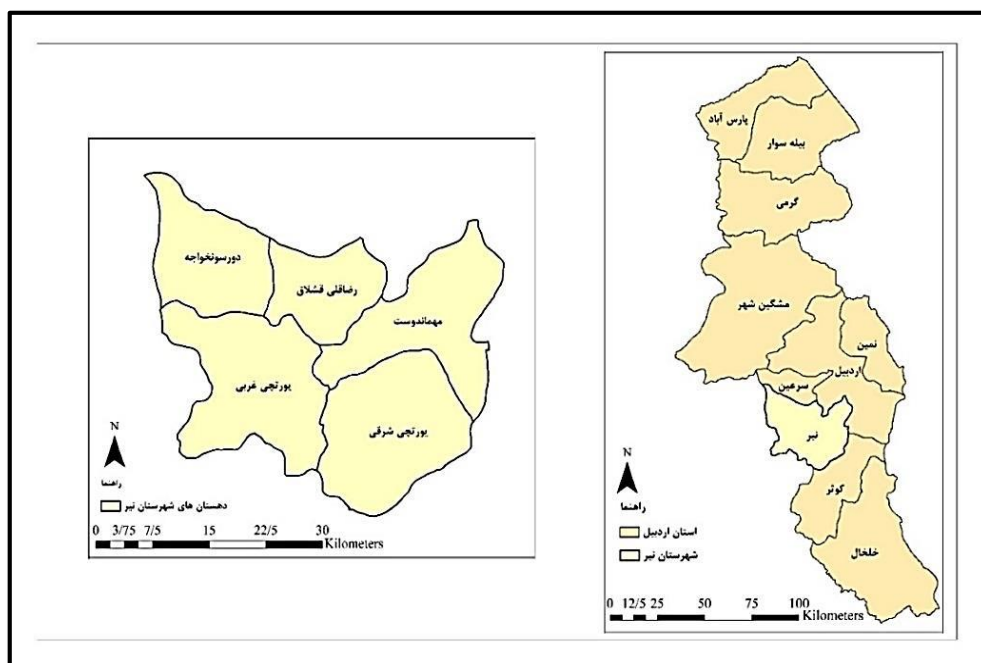
۲ Matrix of Direct Influences

3. Matrix of Indirect Influences

4. Matrix of Potential Direct Influences

5. Matrix of Potential Indirect Influences

۱. ماتریس ضرایب تحلیل اثر متقاطع به منظور طبقه‌بندی.

شکل ۱. موقعیت شهرستان نیر در استان اردبیل

یکدیگر تأثیر داشته‌اند. همچنین نتایج نشان می‌دهد از مجموع ۱۲۳۸ رابطه که در این ماتریس قابلیت ارزیابی را داشتند، ۱۳۱ رابطه عوامل بر یکدیگر تأثیرگذاری و تأثیرپذیری نداشته‌اند و روابط دارای اثرگذاری صفر بود. از سوی دیگر ۳۶۲ رابطه عدد ۱ را نشان می‌دهد که به معنی تأثیرگذاری ضعیف است. تعداد ۳۸۴ رابطه دارای عدد ۲ بوده و نشانگر تأثیر متوسط عوامل است و در نهایت ۴۹۲ رابطه عدد دارای ۳ بوده که این عدد نشان‌دهنده تأثیر زیاد عوامل است (جدول ۱).

شرح و تفسیر نتایج

در پژوهش حاضر پس از وارد کردن پرسشنامه‌ها و برای تحلیل موضوع مورد نظر، میزان ارزش هر یک از متغیرها بر اساس پانل نخبگان در نرم‌افزار Micmac وارد شد، نتایج پس از چهار بار چرخش داده‌ای اثرات متقاطع از مطلوبیت ۱۰۰ درصد برخوردار شد، که بیانگر روایی مطلوب پرسشنامه است. در ماتریس حاضر میزان پرشدگی ۹۰/۴۳ درصد و این میزان بیانگر این است که عوامل مورد نظر در ۹۰ درصد موارد، بر

جدول ۱. تحلیل ماتریس اولیه داده‌ها و تأثیرات متقاطع آن‌ها

شاخص	ماتریس	تعداد چرخش	تعداد صفر	تعداد یک	تعداد دو	تعداد سه	تعداد p	کل	درجه پرشدگی
مقدار	۳۷	۴	۱۳۱	۳۶۲	۳۸۴	۴۹۲	۰	۱۲۳۸	۹۰/۴۳٪

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰

مستقیم و دیگری تأثیرات غیرمستقیم را ارائه شدند (جدول ۲). همانگونه که در جدول مشاهده می‌شود متغیرهای جذب نیروی مازاد بخش کشاورزی در فعالیت‌های گردشگری، افزایش فناوری، دریافت اعتبارات بانکی، مدیریت زمین روستایی، توزیع درآمد، تنوع‌بخشی به اقتصاد و افزایش فرصت‌های اشتغال برای جوانان از اثرگذارترین متغیرها هستند که در بهبود روابط سیستم نقش مهمی دارند.

در پژوهش حاضر در ماتریس متقاطع، میزان تأثیرگذاری از طریق جمع عدد سطرهای هر عامل و میزان تأثیرپذیری از طریق جمع ستونی مشخص می‌شود، بر این اساس از ۳۷ پیشران گردشگری پایدار روستایی مورد بررسی در ابعاد، اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و محیطی، با توجه به مقادیر اثرپذیری و اثرگذاری و بر اساس امتیازهای به دست آمده متغیرها رتبه‌بندی شدند و دو نوع گراف و تحلیل تأثیرات

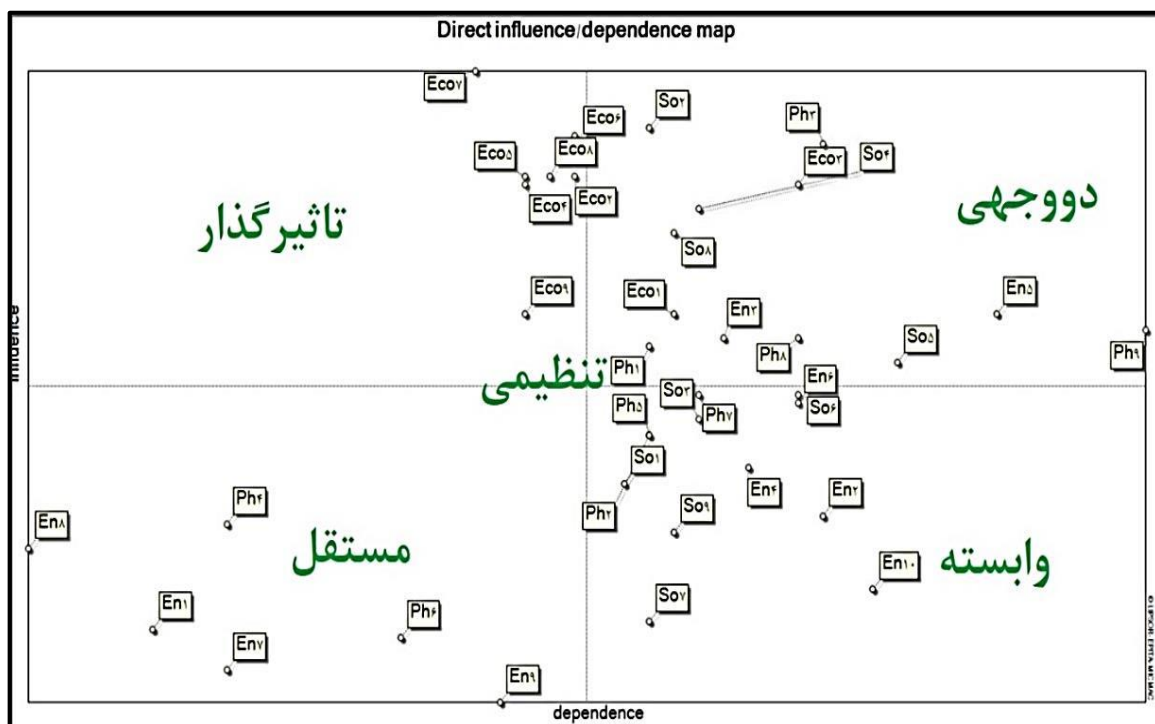
جدول ۲. میزان اثرگذاری و اثرپذیری مستقیم متغیرهای گردشگری پایدار روستایی

میزان تأثیرپذیری	میزان تأثیرگذاری	عوامل	بعد	میزان تأثیرپذیری	میزان تأثیرگذاری	عوامل	بعد
۳۸۰	۳۷۹	مدیریت زمین روستایی	کالبدی	۴۰۳	۴۱۴	جذب نیروی مازاد بخش کشاورزی در فعالیتهای گردشگری	اقتصادی
۳۱۰	۲۹۱	زیرساخت‌های فراغتی و تفریحی		۳۸۶	۳۸۳	دریافت اعتبارات بانکی	
۲۹۰	۲۸۷	سیمای ظاهری و چشم‌نواز معماری		۳۶۷	۳۶۴	توزیع درآمد	
۲۶۶	۲۶۰	ساخت وسازه‌های بدون برنامه برای جذب گردشگر		۳۷۰	۳۶۴	تنوع بخشی به اقتصاد	
۲۳۳	۲۴۱	افزایش فضاهای ساخته شده در ارتباط با گردشگری		۳۶۴	۳۶۴	افزایش فرصت‌های اشتغال برای جوانان	
۲۵۳	۲۴۱	دسترسی مناسب به حمل و نقل		۳۶۸	۳۶۰	تنوع فرصت‌های شغلی	
۲۰۳	۱۹۹	بازسازی آثار گردشگری		۳۵۹	۳۶۰	تقویت صنایع دستی	
۱۴۷	۱۴۵	بهبود معیار اصلی و فرعی		۳۰۸	۲۹۹	اشتغال افراد بومی و غیربومی	
۲۶۵	۲۹۹	دسترسی به خدمات بهداشتی	محیطی	۳۰۴	۲۹۹	جذب زنان روستایی در فعالیت‌های گردشگری	اجتماعی
۲۸۸	۲۸۷	جمع‌آوری و دفع آب‌های سطحی		۳۸۷	۳۸۷	افزایش فناوری	
۲۸۹	۲۸۳	تغییر کاربری اراضی		۳۶۱	۳۴۹	سیاست‌های تشویقی	
۲۲۱	۲۵۷	تخریب و کاهش تنوع زیستی		۳۴۹	۳۳۷	فعالیت‌های تبلیغاتی برای جذب گردشگر	
۲۱۳	۲۲۶	دفع مناسب زباله		۲۷۶	۲۷۶	نیروی انسانی ماهر	
۲۱۴	۲۰۳	منابع آب		۲۶۹	۲۶۰	امنیت	
۱۶۱	۱۸۸	آموزش زیست محیطی مدیران		۲۶۱	۲۴۹	برگزاری نمایشگاه و چشنواره	
۱۶۷	۱۶۸	چشم‌اندازهای کم‌نظیر نسبت به مناطق دیگر		۲۲۱	۲۱۸	مشارکت و همبستگی	
۱۴۸	۱۴۹	پوشش گیاهی و جانوری متنوع		۱۹۲	۱۹۵	حفظ آداب و رسوم سنتی روستایی	
۱۲۵	۱۳۰	وجود جاذبه‌های طبیعی منحصر به فرد (چشمه‌های آب گرم)		۱۵۳	۱۵۳	سازمان‌های غیردولتی فعال در زمینه گردشگری	
۱۰۶	۱۱۵	بروشورهای راهنمای اقلیم و جو منطقه					

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰

دیگر نیز دارای تأثیرپذیری بالا هستند. مطابق با شکل ۲ که بر اساس وضعیت متغیرهای تأثیرگذار و تأثیرپذیری بر گردشگری پایدار روستایی در شهرستان نیر ترسیم شده است و شرح هر متغیر که در جدول ۳ ذکر شده است، می‌توان دریافت وضعیت سیستم در حالت ناپایدار است و بیشتر متغیرها اطراف محور قطری پراکنده شده‌اند و وضعیت مشابهی نسبت به هم‌دیگر دارند و فقط ضعف و شدت آن‌ها نسبت به یکدیگر تفاوت دارد.

حالت پایداری و ناپایداری سیستم بر اساس نحوه پراکنش متغیرها در صفحه پراکنده‌گی مشخص می‌شود. در سیستم‌هایی که در وضعیت ناپایدار قرار دارند، چون پراکنده‌گی متغیرها اطراف محور قطری است و حالت بینابینی از تأثیرپذیری و تأثیرگذاری را به نمایش می‌گذارند، از این رو شناسایی عوامل کلیدی را مشکل می‌سازد و شرایط پیچیده‌ای برقرار است. ولی در سیستم پایدار، توزیع متغیرها به صورت L در الفبای لاتین است، که در آن برخی از متغیرها دارای تأثیرگذاری بالا و برخی

شکل ۲. نحوه پراکنش پیشران‌های حاصل از ماتریس روابط مستقیم تأثیرگذاری و تأثیرپذیری

می‌دهد. دسته دیگر متغیرهای، متغیرهای وابسته و تأثیرپذیر هستند که دارای تأثیرگذاری پایین و تأثیرپذیری بسیار بالا هستند و عامل و نتیجه نیز به شمار می‌آیند. جایگاه آن‌ها در قسمت جنوب شرقی نمودار قرار دارند. متغیرهای مستقل نیز میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری آن‌ها در سطح پایینی قرار دارد. جایگاه آن در پراکنش سیستم، در قسمت جنوب غربی صفحه پراکنده‌گی قرار دارد و هیچ‌گونه واکنشی در دیگر متغیرها ایجاد نمی‌کنند. در نهایت متغیرهای تنظیمی در اطراف مرکز نمودار واقع هستند و در برخی مواقع به‌عنوان متغیرهای اهرمی ثانویه (ضعیف هدف و ریسک) عمل می‌کنند و قابلیت ارتقا به متغیرهای تأثیرگذار و یا دووجهی را دارا هستند (جدول ۳).

متغیرها بر اساس نحوه قرارگیری به چهار نوع تقسیم می‌شوند که هر یک در یکی از نواحی چهارگانه پلان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری قرار دارند. متغیرهای تأثیرگذار به‌عنوان متغیرهای ورودی مطرح هستند، که در آن‌ها تأثیرگذاری نسبت به تأثیرپذیری در سطحی بالاتر قرار دارد و اصلی‌ترین متغیرهای تأثیرگذار به شمار می‌آیند. موقعیت این متغیرها در قسمت شمال غربی نمودار است که بیانگر تأثیرگذاری گسترده آن‌ها بر کل سیستم است. دسته دیگر متغیرها، متغیرهای دووجهی هستند که به دو گروه تقسیم می‌شوند و شامل ریسک و هدف هستند که دارای تأثیرگذاری و تأثیرپذیری بالایی بوده و هر گونه تغییری که بر روی این متغیرها انجام گیرد، سایر متغیرها را نیز تحت تأثیر خود قرار

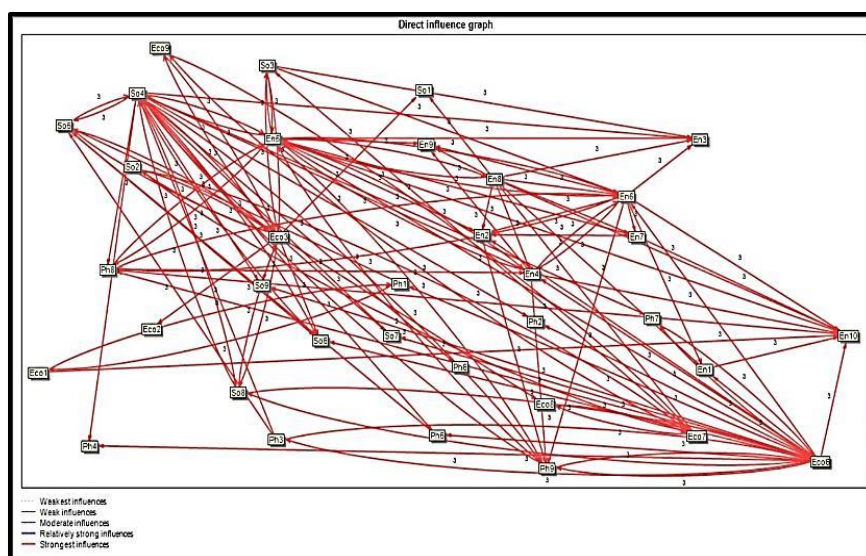
جدول ۳. پیشران‌های موجود در ناحیه‌های صفحه پراکنش

ناحیه پیشران	انواع پیشران
پیشران‌های ناحیه اول: ورودی (تأثیرگذار)	۱- جذب نیروی مازاد بخش کشاورزی در فعالیتهای گردشگری؛ ۲- دریافت اعتبارات بانکی؛ ۳- تقویت صنایع دستی؛ ۴- تنوع بخشی به اقتصاد؛ ۵- توزیع درآمد؛ ۶- افزایش فرصت‌های شغلی برای جوانان؛ ۷- جذب زنان روستایی در فعالیتهای گردشگری.
پیشران‌های ناحیه دوم: دووجهی (تأثیرپذیر)	۱- مدیریت زمین روستایی؛ ۲- تنوع فرصت‌های شغلی؛ ۳- نیروی انسانی ماهر و متخصص؛ ۴- دسترسی به خدمات بهداشتی؛ ۵- سیمای ظاهری و معماری چشم‌نواز؛ ۶- جمع‌آوری و دفع آب‌های سطحی؛ ۷- اشتغال افراد بومی و غیر بومی؛ ۸- زیرساخت‌های فراغتی و تفریحی؛ ۹- سیاست‌های تشویقی؛ ۱۰- فعالیتهای تبلیغاتی برای جذب گردشگر.
پیشران‌های ناحیه سوم: وابسته (نتیجه)	۱- چشم‌اندازهای کم‌نظیر نسبت به مناطق دیگر؛ ۲- سازمان‌های غیردولتی فعال در زمینه گردشگری؛ ۳- حفظ آداب و رسوم سنتی؛ ۴- منابع آب؛ ۵- دفع مناسب زباله؛ ۶- امنیت؛ ۷- تخریب و کاهش تنوع زیستی؛ ۸- مشارکت و همبستگی.
پیشران‌های ناحیه چهارم: مستقل	۱- بازسازی آثار گردشگری؛ ۲- آموزش زیست‌محیطی مدیران؛ ۳- پوشش گیاهی و جانوری؛ ۴- بهبود معابر اصلی و فرعی؛ ۵- وجود جاذبه‌های طبیعی منحصر به فرد؛ ۶- بروشورهای راهنمای اقلیم و جو منطقه.
پیشران‌های ناحیه پنجم: تنظیمی	۱- دسترسی مناسب به حمل و نقل؛ ۲- برگزاری نمایشگاه و جشنواره؛ ۳- ساخت‌وسازهای بدون برنامه برای جذب گردشگر؛ ۴- افزایش فضاهای ساخته‌شده؛ ۵- تغییر کاربری اراضی.

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰

خط با یک پیکان نشان داده‌شده و بیانگر جهت اثرگذاری متغیر است (شکل ۳).

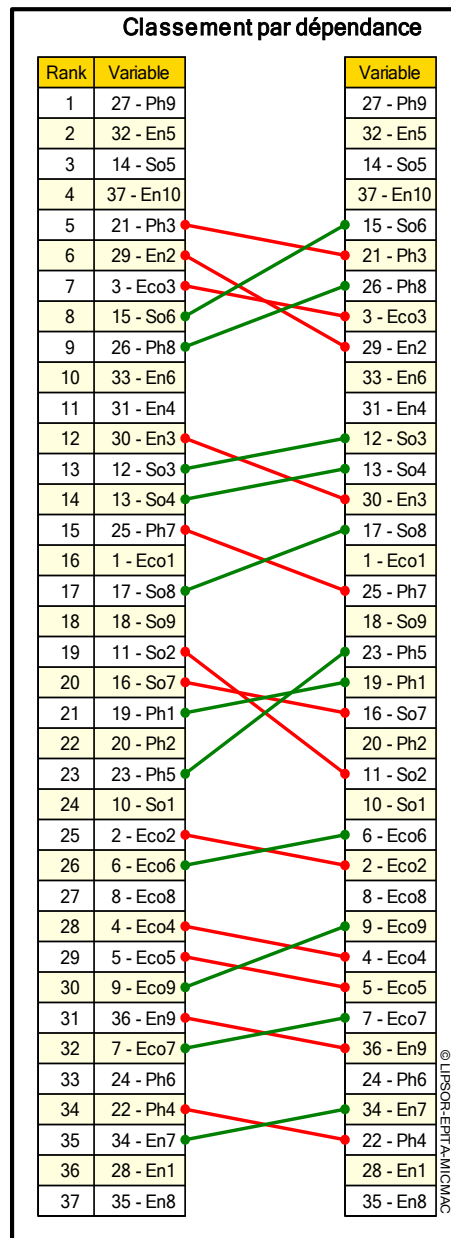
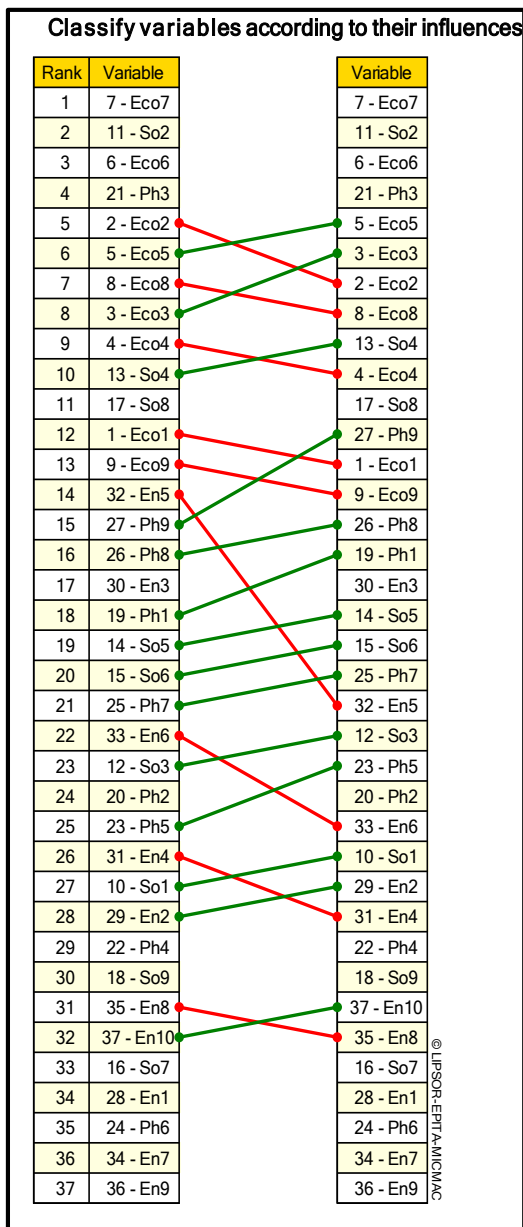
بعد از آنکه پایداری و ناپایداری سیستم و جایگاه متغیرها در نمودار تأثیرپذیری و تأثیرگذاری مشخص شد، تأثیرات مستقیم متغیرها بر همدیگر نشان داده می‌شود و انتهای هر

شکل ۳. اثرات مستقیم نماگرها (MDI) بر یکدیگر (تأثیرات بسیار قوی)

در ادامه پژوهش حاضر جهت استخراج متغیرهای پیشران، به جابجایی و همچنین رتبه‌بندی متغیرهای مورد بررسی از لحاظ تأثیرگذاری و تأثیرپذیری مستقیم و غیر مستقیم اقدام شد (شکل ۴).

در ادامه پژوهش حاضر جهت استخراج متغیرهای پیشران، به جابجایی و همچنین رتبه‌بندی متغیرهای مورد بررسی از

شکل ۴. جابه‌جایی و رتبه‌بندی عوامل بر اساس اثرگذاری مستقیم و غیر مستقیم

می‌دهد از بین سیزده عامل استخراج شده، پنج عامل جذب نیروی مازاد بخش کشاورزی در فعالیت‌های گردشگری، دریافت اعتبارات بانکی، مدیریت زمین روستایی و تنوع‌بخشی اقتصادی و توزیع درآمد بیشترین تأثیر را بر گردشگری پایدار روستایی داشته‌اند.

با توجه به آنچه ذکر شد، برای محاسبات اثرهای مستقیم، نرم‌افزار ماتریس را چندبار به توان می‌رساند. از بین عوامل انتخاب شده پس از امتیازدهی و تحلیل به‌وسیله نرم افزار میک مک جهت بررسی گردشگری پایدار در روستاهای شهرستان نیر مورد استفاده قرار گرفت، سیزده متغیر به‌عنوان عوامل کلیدی انتخاب شدند (جدول ۴). همانگونه که جدول نشان

جدول ۴. فهرست ۱۳ عامل برتر با بیشترین میزان اثرگذاری مستقیم و غیر مستقیم

ردیف	عامل کلیدی	اثر مستقیم	عامل کلیدی	اثر غیر مستقیم
۱	جذب نیروی مازاد بخش کشاورزی در فعالیتهای گردشگری	۴۱۴	جذب نیروی مازاد بخش کشاورزی در فعالیتهای گردشگری	۴۰۳
۲	افزایش فناوری	۳۸۷	افزایش فناوری	۳۸۷
۳	دریافت اعتبارات بانکی	۳۸۳	دریافت اعتبارات بانکی	۳۸۶
۴	مدیریت زمین روستایی	۳۷۹	مدیریت زمین روستایی	۳۸۰
۵	توزیع درآمد	۳۶۴	تنوع بخشی به اقتصاد	۳۷۰
۶	تنوع بخشی به اقتصاد	۳۶۴	تنوع فرصتهای شغلی	۳۶۸
۷	افزایش فرصتهای اشتغال برای جوانان	۳۶۴	توزیع درآمد	۳۶۷
۸	تنوع فرصتهای شغلی	۳۶۰	افزایش فرصتهای اشتغال برای جوانان	۳۶۴
۹	تنوع بخشی به اقتصاد	۳۶۰	سیاستهای تشویقی	۳۶۱
۱۰	سیاستهای تشویقی	۳۴۹	تنوع بخشی به اقتصاد	۳۵۹
۱۱	فعالیت‌های تبلیغاتی برای جذب گردشگر	۳۳۷	فعالیت‌های تبلیغاتی برای جذب گردشگر	۳۳۹
۱۲	زیرساخت‌های فراغتی و تفریحی	۲۹۹	زیرساخت‌های فراغتی و تفریحی	۳۱۰
۱۳	اشتغال افراد بومی و غیر بومی	۲۹۹	اشتغال افراد بومی و غیر بومی	۳۰۸

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰

بحث و نتیجه‌گیری

در طول چند دهه اخیر، گردشگری به گونه‌ای توسعه پیدا کرده است که در سراسر جهان به عنوان یک صنعت مورد توجه قرار گرفته است و می‌تواند بسیاری از مشکلات از قبیل بیکاری، پایین بودن سطح سرانه و درآمد در کشورها را جبران کند و زمینه اشتغال‌زایی، رشد بخش خصوصی، توسعه زیرساخت و بسیاری موارد دیگر را به دنبال داشته باشد. ایران با توجه به گستردگی جغرافیا و اقلیم‌های متفاوت، فرهنگ‌ها و چشم‌اندازهای بی‌نظیر و جاذبه‌های غنی در مناطق روستایی باعث جذب گردشگران بسیاری شده است. بنابراین با توجه به اهمیت موضوع پژوهش حاضر با هدف شناسایی پیشران‌های کلیدی گردشگری پایدار روستایی در شهرستان نیر انجام شده است. نتایج خروجی میک مک بر اساس یافته‌های پژوهش بیانگر تأثیرگذاری عوامل اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و محیطی بر گردشگری پایدار روستایی است به گونه‌ای از بین ۳۷ عامل در نظر گرفته شده، ۱۳ عامل بر گردشگری منطقه بیشترین تأثیرگذاری را داشتند. همچنین از بین این سیزده عامل، عوامل متغیرهای اقتصادی بیشترین نقش را داشته و نه متغیر را به خود اختصاص داده که دارای اهمیت بیشتری نسبت به سایر عوامل است.

اولین عامل کلیدی تأثیرگذار بر گردشگری پایدار روستایی، جذب نیروی مازاد بخش کشاورزی در فعالیتهای وابسته به گردشگری بود که میزان اثرگذاری آن بیشتر از سایر عوامل بود. این موضوع بیانگر این است که گردشگری روستایی در حاضر به یکی از فعالیتهای پیشتاز اقتصادی تبدیل شده است و می‌تواند نقش مهمی در ایجاد اشتغال برای جمعیت روستایی اعم زنان، مردان و جوانان باشد و زمینه‌ساز توسعه پایدار روستایی شود. همچنین در بعد اقتصادی پیشران‌های دیگری از جمله دریافت اعتبارات بانکی، توزیع درآمد، تنوع بخشی به اقتصاد، افزایش فرصتهای شغلی برای جوانان، تنوع فرصتهای شغلی و اشتغال افراد بومی و غیر بومی بر آینده گردشگری پایدار روستایی تأثیرگذار بودند. این وضعیت بیانگر بازتاب اهمیت عوامل اقتصادی در این منطقه است که نشان می‌دهد تداوم هر فعالیت توسعه‌ای، تنها زمانی به اهداف خود دست می‌یابد که برای مردم محلی و جامعه روستایی منافع و امتیازات اقتصادی به همراه داشته باشد، تا از این طریق زمینه کاهش مهاجرت روستاییان به شهرها، بهبود زیرساخت‌ها، امنیت فراهم شود. اگرچه در بیشتر روستاهای منطقه مورد مطالعه جاذبه‌های طبیعی و تاریخی وجود دارد، ولی کمبود امکانات و نبود زیرساخت‌های مناسب مانع رونق این فعالیتهای

گردشگران و جامعه روستایی وجود داشته باشد. بنابراین شناخت ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی، محیطی و کالبدی و اثراتی که بر جامعه روستایی دارد، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است. با شناخت پتانسیل‌های طبیعی، چشم‌اندازهای اکولوژیکی، منابع محیطی سودآور، جاذبه‌های فرهنگی و طبیعی و فقط آثار با ارزش محیطی می‌تواند از جنبه‌های اقتصادی تأثیر زیادی داشته و موجب اشتغال و کسب درآمد در سطح کشور شود. در این راستا باید از توان‌های گردشگری استفاده بهینه به عمل آید، زیرا روستاهای این ناحیه با دارا بودن توانمندی‌های توسعه گردشگری، قابلیت تبدیل شدن به مناطق جذب گردشگر را دارند. به همین منظور برای رسیدن به توسعه پایدار، همکاری و مسئولیت‌پذیری کلیه اجزا صنعت گردشگری مانند روستاییان، مسئولان و گردشگران را می‌طلبد.

منابع

ابراهیمی، غلامرضا (۱۳۹۹). بررسی تأثیر بهسازی روستاهای هدف گردشگری بر توسعه پایدار گردشگری روستایی، مطالعه موردی: روستای آبشار بیشه خرم‌آباد، فضای گردشگری، ۹(۳۵)، ۱۲۷-۱۰۸.

ایمانی، بهرام و رضوی، سیدمختار (۱۳۹۹). شناسایی پیشران‌های مؤثر بر وضعیت آینده گردشگری پایدار با رویکرد آینده‌پژوهی، مورد مطالعه: روستاهای بخش مرکزی شهرستان سرعین، برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، ۹(۳۳)، ۹۰-۷۱.

تقوایی، مسعود و حسینی‌خواه، حسین (۱۳۹۶). برنامه‌ریزی توسعه صنعت گردشگری مبتنی بر آینده‌پژوهی و سناریو نویسی، شهر یاسوج، برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، ۶(۲۳)، ۳۰-۸.

جمعه‌پور، محمود و کیومرث، نرجس (۱۳۹۰). بررسی اثرات گردشگری بر دارایی‌ها و فعالیت‌های معیشتی مردم در چارچوب معیشت پایدار گردشگری، مورد مطالعه: روستای زیارت، مطالعات مدیریت گردشگری، ۷(۱۷)، ۱۱۹-۸۷.

حیدری ساربان، وکیل، باختر، سهیلا و خوش‌رفتار، عبدالرضا (۱۳۹۷). تحلیل امنیت اجتماعی و اثرات آن در توسعه گردشگری، مورد مطالعه: روستای سراب هرسم، شهرستان اسلام‌آباد غرب، راهبردهای توسعه روستایی، ۵(۳)، ۳۹۵-۳۸۴.

رحیمی، راضیه، قنبری، یوسف و برقی، حمید (۱۳۹۹). تأثیر عواقب محیطی-رفتاری بر تحقق گردشگری خلاق در

بوده است. در این راستا، توجه به این قابلیت‌ها می‌تواند زمینه مناسبی برای جذب نیروی مازاد بخش کشاورزی در گردشگری و فعالیت‌های وابسته به آن باشد. از جمله این قابلیت‌ها وجود چشمه‌های آب‌گرم و چشم‌اندازهای طبیعی در چهار روستای هدف گردشگری شهرستان است که در کنار سایر جاذبه‌های طبیعی و فرهنگی این قابلیت را دارد زمینه توسعه کارآفرینی و ایجاد اشتغال را فراهم نماید.

یافته‌ها نشان می‌دهد در بین عوامل اجتماعی، سه متغیر افزایش فناوری، سیاست‌های تشویقی و فعالیت‌های تبلیغاتی برای جذب گردشگر، نقش مهمی در آینده گردشگری پایدار روستایی داشتند. فناوری و افزایش بکارگیری آن یکی از عوامل مهمی محسوب می‌شود که بر فعالیت‌های تبلیغاتی برای جذب گردشگر تأثیرگذار است؛ زیرا بکارگیری فناوری نوین می‌تواند در شناساندن، تبلیغات و بازاریابی جاذبه‌های گردشگری و در نهایت توسعه گردشگری، اشتغال‌زایی و توسعه اقتصادی نقاط روستایی را به همراه داشته باشد. در حقیقت می‌توان اینگونه بیان کرد که فناوری نقش کلیدی و مهم در صنعت گردشگری دارد و ادغام آن با گردشگری برای موفقیت در صنعت گردشگری بسیار ضروری است. در بعد کالبدی نیز دو متغیر مدیریت زمین روستا و زیرساخت‌های فراغتی و تفریحی به عنوان متغیرهای پیشران نقش مهمی در آینده گردشگری پایدار روستایی شهرستان نیر داشتند. زیرساخت‌های گردشگری امکان توسعه گردشگری را فراهم می‌کند و زمینه ورود بیشتر گردشگران تشویق می‌کند، بنابراین باید یک برنامه استراتژیک و مدیریت خوب وجود داشته باشد تا هر مقصد گردشگری با ارائه امکانات و همچنین خدمات مورد نیاز بتواند از زیرساخت‌های تفریحی نگهداری مؤثری داشته باشد. اولین هدف از احداث هر اقامتگاه یا مجتمع گردشگری به‌ویژه در مناطق روستایی، ایجاد زیرساخت‌هایی است که می‌تواند بر اشتغال منطقه و نیز در سطح کلان تأثیرگذار باشد.

در یک جمع‌بندی کلی می‌توان بیان نمود، نقش گردشگری در توسعه روستایی در اصل اقتصادی است که در توسعه روستایی از اهمیت بالایی برخوردار است، زیرا با ایجاد و رونق گردشگری روستایی، نیازها و تقاضاهای جدیدی از سوی گردشگران و جامعه میزبان مطرح می‌شود و تقاضا نسبت به خدمات، امکانات و کالاها افزایش پیدا می‌کند. در این راستا رونق گردشگری، محیط روستا را تبدیل به یک محیط پویا می‌کند. لذا برای رسیدن به وضع مطلوب گردشگری پایدار روستایی باید درک صحیحی از پتانسیل‌های روستاها و نیازهای

حصار ولیعصر، شهرستان آوج، پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، ۳(۵)، ۹۶-۱۰۸.

قنبری، ابوالفضل و آدمی، معصومه (۱۳۹۵). نقش گردشگری در تغییرات زندگی ساکنین مقصد، *آمایش جغرافیایی فضا*، ۸(۲۷)، ۱۹۰-۱۷۰.

کروبی، مهدی، ابراهیمی، مهدی و قاسم‌پور، فائزه (۱۳۹۳). بررسی رابطه میان رضایت مشتری و وفاداری در صنعت هتلداری مطالعه موردی: هتل‌های ۴ و ۵ ستاره شهر شیراز، *گردشگری شهری*، ۱(۱)، ۹-۱۱۲.

نصر، طاهره (۱۳۹۸). شناسایی عوامل کلیدی مؤثر بر گردشگری در کلانشهر شیراز با رویکرد آینده‌پژوهی، *پژوهش و برنامه‌ریزی شهری*، ۱۰(۳۷)، ۶۶-۵۵.

نظم‌فر، حسین و علی‌بخشی، آمنه (۱۴۰۰). آینده‌پژوهی برنامه‌ریزی توسعه گردشگری، نمونه موردی: اردبیل، *تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی*، ۲۱(۶۳)، ۷۹-۵۹.

اله‌یاری، سمیرا، اردشیر تاج‌زاده نمین، ابوالفضل، بدیع‌زاده، علی و پورفرج، اکبر (۱۳۹۹). الگو بازاریابی مقصدهای گردشگری روستایی در ایران، *مطالعات اجتماعی گردشگری*، ۸(۱۶)، ۸۸-۵۹.

ویسی، فرزاد، صفیاری، رسول و منوچهری، سوران (۱۳۹۸). پیشران‌های مؤثر بر توسعه پایدار گردشگری نواحی روستایی با تأکید بر آینده‌پژوهی، مورد مطالعه: بخش اورمان شهرستان سروآباد، *مطالعات اجتماعی گردشگری*، ۷(۱۴)، ۷۲-۴۷.

روستا‌های هدف گردشگری استان اصفهان، *برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری*، ۹(۱)، ۱۹-۱.

رومیانی، احمد، شایان، حمید، سجاسی‌قیداری، حمداله و رضوانی، محمدرضا (۱۳۹۹). ارزیابی شاخص‌های برنامه‌ریزی فضایی توسعه پایدار مقصدهای گردشگری روستایی در شرق مازندران، *برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری*، ۹(۳۵)، ۳۱-۱.

زالی، نادر، عطریان، فروغ (۱۳۹۵). سناریوهای توسعه گردشگری منطقه‌ای بر اساس اصول آینده‌پژوهی، مورد مطالعه: استان همدان، *آمایش سرزمین*، ۸(۱)، ۱۳۱-۱۰۷. صالح‌پور، شمسی، ریاحی، وحید، عزیز، اصغر و فتحی‌زاده، فرح (۱۳۹۸). قابلیت‌سنجی توسعه گردشگری روستایی با تأکید بر رویکرد توسعه پایدار، مطالعه موردی: بخش تخت سلیمان تکاب، *مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۱۴(۱)، ۱۲۷-۱۱۱.

ظاهری، محمد، آقایی‌هیر، محسن و حسین‌زاده، اکبر (۱۳۹۸). سطح‌بندی پایداری فعالیت‌های گردشگری نواحی روستایی در شهرستان طارم، *اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، ۸(۱)، ۱۳۶-۱۱۹.

علی‌اکبری، اسماعیل، موسی‌کاظمی، سیدمهدی و یاری، منیر (۱۳۹۷). برنامه‌ریزی راهبردی گردشگری فرهنگی شهر سنندج با بهره‌گیری از تکنیک Meta Sowl، *جغرافیا/برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، ۹(۱)، ۳۰۶-۲۸۱.

عینالی، جمشید (۱۳۹۳). ارزیابی نقش گردشگری خانه‌های دوم در تنوع‌بخشی به اقتصاد روستایی، مطالعه موردی: دهستان

Awedyk, M., & Niezgoda, A. (2016). New opportunities for future tourism after 25 years of political and socioeconomic transformation – foresight in Poland's tourism planning. *Journal of Tourism Futures*, 2(2), 137-154.

Bakirci, M. (2015). Sustainable development of rural tourism within the periphery of metropolitan areas: the Polonez Village (Istanbul, Turkey). *Carpathian Journal of Earth and Environmental Sciences*, 10(3), 157-166.

Bhuiyan, A.H. Siwar, C. & Mohamad Ismail, S. (2013). Tourism development in Malaysia from the perspective of development plans. *Asian Social Science*, 9(9), 11-18.

Ertuna, B. and Kirbas, G. (2012). Local community involvement in rural tourism development: The Case of Kastamoun, Turkey. *Revista De Turismoy Patrimomio Cultural*, 10(2), 17-24.

Kapera, Izabela (2018), Sustainable tourism development efforts by local governments in Poland. *Sustainable Cities and Society*, 40(3), 581-588.

Kelliher, F., Reinl, L., Johnson, T. G., & Joppe, M. (2018). The role of trust in building rural tourism micro firm network engagement: A multi-case study. *Tourism Management*, 68, 1-12. doi:10.1016/j.tourman.2018.02.014.

Lewis, C & Alessandro, S. (2019). Understanding why: Push-factors that

- drive rural tourism amongst senior travellers. *Tourism Management Perspectives*, 32, 100574. doi:10.1016/j.tmp.2019.100574
- Quandt, C., Ferraresi, A., Kudlawicz, C., Martins, J., & Machado, A. (2017). Social innovation practices in the regional tourism industry: Case study of a cooperative in Brazil. *Social Enterprise Journal*, 13(1), 78–94.
- Reid, S. R. M. (2018). University extension and rural tourism enterprise development: A rare Australian case. *Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education*, 23, 10–17. doi:10.1016/j.jhlste.
- Russo, Paolo. (2002). the vicious circle of tourism development in heritage cities. *Annals of Tourism Research*, 29(1), 165–182.
- Torres-Delgado, A- & Saarinen, J. (2014). Using indicators to assess sustainable tourism development: a review, *Tourism Geographies. An International Journal of Tourism Space, Place and Environment*, 16(1), 31-47.
- Wai Gay, Ch. (2003). *Tourism in a Comprehensive Perspective*, Translation by Ali Parsaeean and Mohammad Arabi, Cultural Research Bureau.
- Yang, J., Yang, R., Chen, M. H., Hui, Ch (2021) Effects of rural revitalization on rural tourism. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 47(4), 435-45.